

PROF. DR. EROL TÜMERTEKİN
ve
ŞEHİRLER

Şehirleşme ve Coğrafya-1

- * Coğrafyacı olayları (ya da olguları) **konu**, **uzantı** ve **yoğunluğa** göre analiz etmekle birlikte, bu analiz zaman içinde süreceği için buna bir dördüncü boyut daha eklenir ve bu da **tekrarlamadır**.
- * Yeryüzünün sürekli değişen fiziki ve beşeri özellikleri açısından coğrafyacı dünyayı mekânsal bakıő açısıyla sürekli yorumlamak zorundadır.
- * Şehirlerde insan müdahalesine uğrayan yerler olduğu için sürekli bir değişim içindedir, bu yüzden de coğrafyacılar tarafından sürekli izlenmeyi gerekli kılmaktadır.

Şehirleşme ve Coğrafya-2

- * Dünya kültürel coğrafyası, şimdiye kadar hiç olmadığı kadar şehirleşme olgusundan etkilenmektedir.
- * İki yüz yıl önce demograflar dünya nüfusunun %5'ten daha azının şehirleştiğini tahmin ederken, 1990'lardan itibaren bu oran %50'yi geçmeye başlamıştır.
- * Hatta Batı Avrupa ülkelerinde şehirleşmiş nüfus %90'dan fazladır.
- * Ayrıca günümüzde dünyanın her yerinde yeni megalopolisler doğmakta ve bu megalopolislerin nüfusu birçok ülke nüfusunu aşmaktadır.

Şehirleşme ve Coğrafya-3

- * Gelişmiş dünyada her beş kişiden dördü şehirlerde yaşarken, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan dünya ülkelerinin çoğunda ise on kişiden ancak üçü şehirlerde yaşamaktadır.
- * Dünya şehirleşme kalıbı yüzyıl içinde (20. yy.) yaşanan iki dünya savaşından sonra, 1950'lerden itibaren yepyeni bir görünüm kazanmıştır.
- * Gelişmiş ülkelerindeki şehirleşmiş nüfusun yanında gelişmekte olan ülkelerin bazılarında da yüksek şehirli nüfus oranları dikkat çekmektedir (Meksika, Küba gibi).

Şehirleşme ve Coğrafya-4

- * Şehirlerde yaşayan nüfus oranları ülkelerin genel olarak şehirleşme düzeyleri hakkında bilgi verir.
- * Bununla birlikte, ülke çapında genelde dengeli sayılabilecek bir şehirleşme olgusu varsa, bu oranlar bir önem taşırlar; yoksa bu oranlar ancak demografik şehirleşmeyi yani, nüfusun «**şehirleşme**» olmaksızın şehirlerde toplanmasını ifade edecek olan rakamlar şeklinde kalacaktır.

Şehirleşme ve Coğrafya-5

- * Dünya çapında şehirleşme olgusuna ‘gelişmiş’ ve ‘gelişmekte olan’ ülke açısından bakmak gelenek haline geldiyse de, gelişmekte olan ülkelerdeki şehirlerin tümünün aynı olduğunu söylemek pek mümkün değildir.
- * Bunlar bölgesel farklılık ve çeşitlilik gösterir.
- * Örneğin: Şangay ve Kalküta kalabalık olduğu halde gecekondulaşma görülmemiştir.
- * Fakat, Madras gibi Hindistan şehirlerinde, İstanbul’da, Nairobi ve Bangkok’ta durum tam tersidir.

Şehirleşme ve Coğrafya-6

- * Gelişmekte olan ülkelerin mega şehirlerinde şehrsel büyümenin en belirgin özelliklerini yansıtan bazı zıt görüntüler vardır.
- * Örneğin: Kahire ve İstanbul gibi eski şehirlerde yüksek bir yerden bakıldığında, şehirlerin neredeyse gökdelene dönüşmüş yüksek binalarıyla, Batı şehirlerine benzeyen modern kesimlerinin, alçak binaların yer aldığı eski mahallelerle oluşturduğu hoş zıtlık manzaraya egemendir.
- * Kırdan şehirlere olan ve daha da süreceği beklenen kitlesel göçlerin getirdiği konut talebini hiçbir şehrin karşılaması mümkün değildir.

Şehirleşme ve Coğrafya-7

- * Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerin büyük şehirlerinin etraflarında hemen hemen bir gecede sözünü ettiğimiz dev gecekondular oluşmaktadır.
- * Buna karşılık, gelişmiş ülkelerde de şehirlerin merkezlerinde bozulma ve çürüme olarak nitelenen başka sorunlar yaşanmaktadır.

İstanbul-1

- * Şehirlerin çoğunda olduğu gibi İstanbul'da fiziki çevre artık doğadan uzaklaşmış, büyük ölçüde toplumsal özellik kazanmış, bir insan yapısı haline gelmiştir.
- * Tümertekin, İstanbul'u şehir coğrafyası için bulunmaz bir '**laboratuvar**' olarak görüyor.
- * Ayrıca İstanbul, '*sanayi öncesi şehir*', '*sanayi şehri*' ve az da olsa '*sanayi sonrası şehri*'ni temsil eden mekânsal özelliklerle ve sorunlarla dolu olduğunu söylüyor.

İstanbul-2

- * İstanbul'da hem sanayi hem de hizmet sektöründe ciddi mana da bir büyüme söz konusudur.
- * İstanbul'da şimdiye kadar ortaya atılan şehirselle büyüme modellerinin hemen hepsini örnekleyen kesimler vardır.
- * 'Çok çekirdekli şehir modeli (Harris ve Ullman)' ve 'Biberli pizza modeli (Hartshorne ve Truman)' gibi modeller de buna dahildir.

Bölge-Şehir İlişkisi

- * İstanbul şehir ve bölge planlamacılarının dışında bölgesel coğrafyacıların kabul ettikleri bölge özelliklerinin de gözlenebileceği güzel bir örnektir.
- * İstanbul, sınırları zaman içinde komşu bölgelerin aleyhine gelişen coğrafi bölgelerden biridir.

Doęa-Şehir İlişkisi

- * Doğal ortam ve şehir ilişkilerinin bilinmesi, şehir planlamalarının daha doğru bir şekilde yapılmasını sağlar.
- * Doğal ortam-şehir ilişkisinde en önemli iki nokta 'sit' ve 'situasyon'dur.
- * İstanbul için düşünüldüğünde, Boęaziçi, Haliç, Marmara hatta Karadeniz, parçalanmış yayla? düzeyi çevresi İstanbul'un sit koşullarını oluştururken, tarihi bir şehir olması, üç imparatorluğa ev sahipliği yapması, dolayısıyla geçmişten beri çevresiyle bir takım münasebetler içinde olması ve bu münasebetlerin günümüzde de varlığını sürdürmekte ve şehrin situasyonu zaman içerisinde önemini arttırmıştır.

Konut ve Sanayi-1

- * Hem nüfusu, hem de kapladığı alanı hızla büyüyen İstanbul şehrinde, başta sanayi olmak üzere, şehrsel faaliyetlerin ve konutların yer seçimleri günümüzde de kontrolsüz gelişimini sürdürmektedir.
- * Çeşitli planlamalarla yer seçimi kontrol altına almaya çalışılıyorsa da, bu girişimler *de facto* durumunu tescil etmekten öteye gidememektedir.
- * Şehrin büyümesine bağlı olarak İstanbul'da, bazı eski atölyeler, merdiven altı imalathanesi olarak şehrin içlerinde kalmış bulunmaktadır.
- * İstanbul'da mevcut sanayi alanları genişlemektedir.

Konut ve Sanayi-2

- * Örneğin:
  - * 1966'da 1140,5 hektar
  - * 1980'de 5959,5 hektar
  - * 1995'te 7593 hektar alan sanayiye tahsis edilmiştir.
- * İstanbul'da sanayi bölgelerinde zaman içinde bir takım değişimler olmuştur.
- * Bununla birlikte sanayi kollarının dağılışı ve iç yapılarında da değişim yaşanmıştır (Basımevleri Babı Ali'den ayrılarak Mecidiyeköy, Levent ve Güneşli'ye dağılmıştır).

Hizmetler ve Merkezi İş Alanı-1

- * Tümertekin, İstanbul'da hizmetlerin dağılışının tespitinde 'merkezi iş alanı (Vance ve Murphy)' yöntemlerinden yararlanılmıştır.
- * Önceden beri İstanbul'da başta sanayi olmak üzere, tüm ekonomik faaliyetlerde hızlı bir değişim ve gelişim yaşanmaktadır.
- * Hizmetlerin dağılışında başlıca rolü olan, eski mekanlardaki hanlar, çarşılar hatta pazarlar bu işlevlerini sürdürürken, bir yandan da yeni mekanlarda iş hanları yapılmakta, konutlar işyerlerine dönüşmektedir.
- * İstanbul'un sit koşulları İstanbul'a ayrı ayrı özellikler kazandırmasının yanında hizmetler şehrin daha çok 9 bölgesinde yoğunlaşmıştır.

Hizmetler ve Merkezi İş Alanı-2

- * Uzun bir geçmişi olan bir sanayi öncesi şehrin, sanayi şehri kimliğine geçiş devresinde saptanan bu durum, kısa bir süre sonra, ünlü şehir coğrafyacısı Beaujeu-Garnier bir eserinde *'gelişmekte olan ülkelerin şehir yaşamını karmakarışık eden kentleşme dalgası içinde şehirlerin merkezi iş alanlarının değişim aşamalarına... örnek olarak mekânsal gelişmesi sayısız etkene bağlı bulunan ve siti açısından özellikle karışık bir görünüm sunan 2.200.000 nüfuslu bir şehir olan İstanbul gösterilebilir'* diyerek bu 9 merkezi ele almıştır.
- * Ayrıca Beaujeu-Garnier'in örnek gösterdiği bu durum hızla değişmektedir.

Hizmetler ve Merkezi İş Alanı-3

- * Günümüzde İstanbul'da hizmetlerin gelişimi sürmekte ve türleri de çoğalmaktadır.
- * Bu bakımdan olayın mekânsal ilişkisinde 2 özellik dikkat çekmektedir.
- * Birincisi, şehrin sanayi öncesi devresindeki ticaret kimliği, ticaret alanlarının ortadan kalkmasıyla değişmektedir.
- * İkincisi ise, hizmetlere ait binaların şehrin çevresinde de, fakat gelişmiş güzel bir şekilde yer almaya başlamaktadır.
- * Şehrin çevresindeki sanayi kuruluşları, toplu konutlar hatta gecekonduların iç içe dağılışı söz konusudur.

Hizmetler ve Merkezi İş Alanı-4

- * Hizmetler ise, şehrin içindeki belli başlı caddelerde, tamamen konut dışı olan çok katlı binalarda yürütülmektedir.
- * Ayrıca alışveriş merkezleri şehirlerin dışına çıkmaya başlaması, şehrin büyümesinin doğal bir sonucu olmuştur.
- * Yine hizmetlerin çevreye yayılmasında büyük arazilere gerek duymalarının yanında, şehrin eski çekirdeklerinde çevreye yayılmalarının rolü de önemlidir.
- * Bir zamanlar sinema, giyim-kuşam, pastane-lokanta vb. tek tek sıralanan dükkanlar, şimdi bir bina içinde daha da çeşitlenerek birlikte yer almaktadır.

Hizmetler ve Merkezi İş Alanı-5

- * Bu değişimle şehirlerin alışveriş, eğlence ve benzeri alışkanlıklarının artık değişmeye başladığı da gözden kaçırılmamalıdır.
- * Hal böyle olunca artık insanların rekreasyonel davranışları da değişmeye başlamıştır.
- * Kuşkusuz tıpkı sanayi faaliyetlerinde olduğu gibi hizmetlerde de yer değiştirme, toplanma, gruplaşmalar yanında, yeni türlerde çıkmaktadır.
- * Özellikle rekreatif faaliyetler de çeşitlenmekte ve dağılmaktadır.
- * Örneğin, önceleri belli başlı kulüpler için söz konusu olan kapalı spor tesisleri artık gece kondu alanları da dahil şehrin birçok yerine dağılmıştır.

Hizmetler ve Merkezi İş Alanı-6

- * Hizmetlerin, İstanbul'daki günümüzdeki dağılışında bir başka özellik ise şehrin içinde ve çevresindeki planlı yerleşmeler ve gecekondular alanları kendi merkezi iş alanlarını ortaya çıkarmışlardır.
- * Bu planlı ve plansız yerleşmelerdeki toplumsal yapılar farklı olduğu için iş ve ticaret merkezleri de birbirinden farklıdır.
- * İstanbul'un metropolleşmesi çok hızlı olmakta, şehirde yaşayanlar, değimi yerindeyse batılılaşmadan (şehirlileşmeden), Amerikan şehirlerindeki benzer bir yaşam içine girmektedir.

Nüfus Çalışmaları-1

- * Nüfus bir yandan İstanbul şehrinin mekânsal büyüme yönlerini ve biçimini değiştirirken, öte yandan da şehre yer yer yeni bir toplumsal ekonomik yapı vermektedir.
- * Bu ekonomik yapı ise şehrin yeniden biçimlenmesinde de rol oynamaktadır.
- * İstanbul içinde yaşayan insanların davranışlarının ‘**mekânsal anatomisi**’ni yansıtan bir şehirdir.
- * Şehir nüfusunun ve yöneticilerinin değişik düşünce ve algıları şehre alansal olarak da yansımakta ve şehir sürekli bir kimlik değişimi süreci, belki de bir kimlik arayışı, içine girmiş gibi görünmektedir.

Nüfus Çalışmaları-2

- * Bu bakımdan gelecekte nasıl bir İstanbul coğrafi görünümüyle karşılaşılacağını İstanbul nüfusunun bundan sonraki sakinlerinin ve yöneticilerinin davranışları belirleyecektir.
- * İstanbul şehrine özgü dinamizm nüfusta da gözlenmekte, tüm Türkiye’de olduğu gibi İstanbul’da da nüfus hızla artmakta ve çevreye yayılmaktadır.
- * Fransa’da 1960-1965’te uygulanan ‘denge metropolleri’ yaratma siyasetinin, Türkiye’de şehirlerdeki nüfus artışıyla kendiliğinden oluşmakta olmasına rağmen, hala İstanbul bir ‘*primate city*’ olma özelliğini korumaktadır.

Nüfus Çalışmaları-3

- * İstanbul'un noktalama yöntemiyle hazırlanmış farklı yıllara ait haritalarında, İstanbul'un nüfus artışına paralel olarak mekânsal büyümesi açıkça gözlenmektedir.
- * İstanbul'daki bu mekânsal genişlemenin bir önemli sebebi de gerek şehrin içindeki, gerek dışındaki yollardır.
- * Ayrıca şehrsel büyümenin problemlerinden olan gecekondulaşma da hızlı bir değişim içindedir.
- * Bu gecekondularda yaşayanların ekonomik durumlarının iyileşmesine bağlı olarak gecekondu çok katlı binalar haline gelmekte ve bunların önlerindeki özel arabalar ve minibüsler çoğalmaktadır

Nüfus Çalışmaları-4

- * Ayrıca İstanbul'da vadilerin yamaçları boyunca yerleşmeye açılan alanlar artık yayla sathına (plato yüzeylerine) doğru yayılma göstermiştir.
- * Bu tür yayılmaya zamanla şehir yetkililerince yasal karakter kazandırılmıştır.

-
- Tarabya'da kebabçılar
  - Patolojik sorunlar

Sabrınız için teşekkür ederim

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ